

I. Šeky

Obecná charakteristika šeků

Ve druhém a třetím článku zákona směnečného a šekového je upraven cenný papír, který je svou konstrukcí dosti podobný cizí směnce – jde o šek, ve kterém jeho výstavce přikazuje jiné osobě – obvykle bance, u které má výstavce účet – zaplatit určitou peněžitou částku.

Rozdíl je zejména v postavení „směnečníka“ u šeku – tzv. šekovníka. Stejně jako u směnky výstavce šeku přikazuje určité osobě, šekovníkovi, zaplatit určitou peněžitou částku. Výstavce šeku je tedy nepřímým (postižním) dlužníkem: podle čl. II § 12 ZSŠ odpovídá za zaplacení šeku a tuto odpovědnost nemůže nijak vyloučit (případnou doložku v tomto smyslu zákon prohlašuje za nenapsanou).

Šekovník však má být (alespoň z pohledu šekového práva) v podstatě neutrálním zprostředkovatelem šekové platby či jejího zúčtování. Zdůvodnění tohoto závěru najdeme v čl. II § 4, § 15 odst. 3 a 6 a § 25 odst. 2 ZSŠ; citované normy účinně brání tomu, aby se šekovník stal dlužníkem ze šeku, třebaže by šlo vždy o dlužníka nepřímého, a zakazují mu nejen akceptaci a indosaci, ale také převzetí šekového rukojemství¹. Šek proto nikdy nemá přímé (direktní) dlužníky.

Šekovníkem je obvykle banka, u které má výstavce zpravidla běžný účet. Šek může být ovšem vystaven i na jiný subjekt – pak jej označujeme jako neregulární (nepravidelný) šek.

Obvyklé je tedy vystavení šeku na banku, se kterou má výstavce uzavřenu tzv. šekovou smlouvu². V teorii se v této souvislosti často hovoří o dvojitým šekovém právu: o šekovém právu listinném, které se týká úpravy šeku jakožto cenného papíru, a o šekovém právu mimolistinném, pro které je rozhodující právě šeková smlouva. O tom, jak se šekem bude manipulováno, budou rozhodovat především konkrétní podmínky toho kterého obchodního případu - sjednané v šekové smlouvě nebo regulované zvláštními obchodními podmínkami banky (§ 273 ObchZ). Obvykle se výstavce zavazuje udržovat na svém šekovém účtu určité prostředky a banka se zavazuje jím vydané šeky proplácet. Banka svou povinnost váže na splnění určitých podmínek (šek proplatí nebo zúčtuje např. jen pokud k vystavení šeku byly použity bankou vydávané tiskopisy). Výstavci se často ukládá povinnost

¹ Kotásek, J.: in Kotásek, J., Pokorná, J., Raban, P.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 3. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 453.

² Z textu čl. II § 3 ZSŠ vyplývá, že šeková smlouva nemusí být uzavřena písemně a je možná i její konkludentní forma (např. převzetím šekové knížky).

respektovat určitá bezpečnostní pravidla při nakládání se šekovou knížkou³.

Náležitosti šeku

Ačkoliv může být šek vystaven, stejně jako směnka, na v podstatě libovolném hmotném podkladu, vedou praktické důvody účastníky k tomu, aby použili formulář vydaný bankou vydávaný ve formě šekové knížky. Ten obsahuje určité ochranné prvky a řadu údajů má již také předtištěnu (např. zmíněný údaj šekovníka nebo číslo příslušného šekového účtu, na který bude šek vydáván).

Samotné náležitosti šeku jsou ve srovnání s cizí směnkou stanoveny poněkud volněji.

Šek musí stejně jako směnka obsahovat tzv. šekovou klauzuli, tj. označení, že jde o šek pojaté do vlastního textu listiny a vyjádřené v jazyku, ve kterém je listina sepsána. Další náležitostí je bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžitou sumu. Na rozdíl od směnky, kterou za určitých okolností je možno úročit⁴, je tomu u šeku jinak: úroková doložka na šeku platí za nenapsanou (čl. II § 7 ZSŠ). Oproti směnce ovšem nejde o žádnou nevýhodu – šek je totiž krátkodobý cenný papír; uvedené omezení nebudou účastníci pociťovat jako významný nedostatek šeku - ale spíše jako určité zjednodušení.

Šek dále musí obsahovat údaj o tom, kdo má platit – šekovníka. U pravidelného šeku je jím banka. Čtvrtou náležitostí v zákonném pořadí je údaj platebního místa. Ze šeku může vyplývat přímo. Chybí-li výslovný údaj, vychází se subsidiárně z místa, které bylo uvedeno u šekovníka⁵. Pokud ani takto platební místo nezjistíme, je podle čl. I § 2 odst. 3 ZSŠ šek splatný v místě, kde má šekovník „svůj hlavní závod“⁶.

Šek dále obsahuje datum a místo vystavení šeku a podpis výstavce. Datum vystavení šeku nemusí být pravdivé. Účastníci mají často i důvod, proč uvádět jiné datum. Mohou tak totiž vyřešit potíže s krátkou předkládací lhůtou pro šeky (např. u tuzemských šeku je nutná prezentace v průběhu osmi dnů). Pokud šek postdatují, tj. opatří datem vystavení, který ještě nenastal, fakticky tím prodlužují prezentační lhůty⁷.

U šeku nemusí být uveden remitent, neboť jak již bylo uvedeno v obecném výkladu o formách cenných papírů, šek patří do privilegované skupiny cenných papírů se všemi možnými formami. V šeku také chybí údaj splatnosti. Šek je totiž ze zákona splatný na viděnou. Každý údaj, kterým by se výstavce pokusil určit jinou splatnost, by platil za nenapsaný (čl. II § 28 ZSŠ).

³ Kotásek, J.: in Kotásek, J., Pokorná, J., Raban, P.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 3. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 456.

⁴ Srov. čl. I § 5 ZSŠ.

⁵ Je-li u šekovníka jména uvedeno více míst, je šek splatný v místě, které bylo uvedeno jako první.

⁶ Šek lze stejně jako směnku domicilovat, tj. učinit splatným v bydlišti třetí osoby. Touto osobou však musí být banka (čl. II § 8 ZSŠ).

⁷ Zákon s tím ostatně počítá, když v čl. II § 28 odst. 2 i o takových šecích stanoví, že jsou splatné na viděnou. Příklad: šek byl vydán 4. ledna 2005 ale byl opatřen datem vystavení 10. února 2005. Majitel šeku pak může šek předložit k placení např. již 6. ledna 2005. Třebaže bude předkládána listina se zjevně nepravdivým datem vystavení, půjde o řádnou prezentaci šeku.

V šeku se někdy objevuje tzv. křížování. Nejde o podstatnou náležitost a protože se týká placení šeku, pojednáváme o ní v příslušné kapitole (5. 10. 4.)

Převody šeku

Pokud šek obsahuje údaj remitenta, bude se jako zákonný ordrepapír převádět pomocí rubopisu (srov. čl. II § 14 odst. 1 ZSŠ). Výjimka platí pro šeky opatřené rektadoložkou výstavce šeku (rektašky), které lze převádět pouze ve formě a s účinky postoupení pohledávky⁸. Šek, který neobsahuje jméno prvního nabyvatele (nebo je sice obsahuje, ale s doložkou „nebo majiteli“, příp. klauzulí obdobného znění), se převádí jako cenný papír s formou na doručitele prostým předáním na základě smlouvy o převodu cenného papíru. Smlouva nemusí mít písemnou formu a může být uzavřena i konkludentně.

Výkon práv ze šeku

Šek je ze zákona vistašek, tzn. je splatný při předložení. Lze jej řádně předložit do konce prezentační lhůty. Prezentační lhůty jsou různé – dělí se podle kritéria (politické) geografie:

Tuzemské šeky, tj. šeky, které jsou vystaveny a splatné v jednom státě, mají prezentační lhůtu do osmi dnů ode dne vystavení. Mezistátní šeky (šeky vystavené v jiném státě, než ve státě platebního místa), je nutno prezentovat do dvaceti dní. Sedmdesátidenní prezentační lhůtu mají potom interkontinentální šeky, tzn. šeky, u kterých stát místa vystavení a stát platebního místa leží v různých světadílech⁹.

Šek se prezentuje v platebním místě a předkládá se šekovníkovi (popř. domiciliátovi). Nedodržení předkládacích lhůt má za následek zánik práv vůči výstavci šeku, příp. jiným šekovým dlužníkům (čl. II § 40 ZSŠ).

Účinně lze šek předložit pouze v pracovní den, a to mezi devátou a osmnáctou hodinou (analogie k čl. II § 63 ZSŠ). Šekovník může při placení žádat, aby mu šek byl vydán opatřený potvrzením majitele o placení. Majitel nesmí odmítnout částečné placení; v takovém případě se na šeku poznamená částečné placení a šekovník obdrží potvrzení o platbě.

⁸ Srov. § 524 an. ObčZ.

⁹ Zvláštní pravidla platí pro šeky, které byly vystaveny v Evropě a jsou splatné v některém z pobřežních středomořských států (a naopak) - srov. k tomu čl. II § 29 odst. 3 ZSŠ.

Speciální mechanismy se uplatní v případě placení křížovaných šeků a zúčtovacích šeků. Křížováním šeku se omezuje okruh subjektů oprávněných šek inkasovat.

Křížování šeku spočívá ve zvláštním grafickém prvku v listině – jeho základem jsou vždy dvě rovnoběžné čáry na líci směnky. O zvláštním křížování hovoříme tehdy, jestliže je mezi oběma vodorovnými čarami vepsána obchodní firma peněžního ústavu - banky. Pokud je zde příliš obecný text, např. paušální označení „banka“, „peněžní ústav“ apod., a nebo pokud mezi rovnoběžkami žádný údaj není, jde o všeobecné křížování¹⁰. Všeobecné křížování má za následek, že šekovník může zaplatit pouze bance nebo svému zákazníkovi. Šek se zvláštním křížováním může předložit jenom označená banka; pokud by byla současně šekovníkem, může šek vyplatit pouze svému zákazníkovi. Banka označená zvláštním křížováním může k šekovému inkasu využít služeb jiné banky. Sama banka může „získat“ křížovaný šek (ať už byl křížován zvláště či všeobecně) buď při emisi jako remitent šeku, a nebo i později; pak ovšem jen od svých zákazníků nebo od jiné banky (a ve všech případech jen k inkasu, tj. na základě zmocňovacího rubopisu od zákazníka či jiného bankovního ústavu). Šekovník, který by postupoval v rozporu s výše uvedenými pravidly, odpovídá za škodu, kterou by tím způsobil, a to až do výše šekové sumy¹¹.

Podobné efekty jako křížování šeku zajistí i tzv. zúčtovací šek (čl. II § 39 ZSŠ). Výstavce (nebo majitel) zúčtovacím šekem zakazuje hotovostní proplacení šeku. tím, že šek opatří doložkou „jen k zúčtování“¹² napsanou napříč na lící stranu šeku. Takové šeky lze potom hradit pouze bezhotovostní operací (dobropisem, převodem či započtením).

Šekový protest, notifikace a postih

V případě, že šek byl řádně předložen k placení a byly splněny jiné formální předpoklady regrese (zjištění skutečnosti, že placení šeku bylo odepřeno), může majitel realizovat postih nepřímých dlužníků ze šeku (čl. II § 40 ZSŠ). Odepření placení musí být formálně zjištěno: buď šekovým protestem, nebo písemným potvrzením šekovníka na šeku¹³.

¹⁰ Všeobecné křížování lze změnit na zvláštní křížování, obrácený postup však již možný není: ZSŠ nepřiznává škrtnutí obchodní firmy banky žádné účinky (to platí obecně i pro případnou snahu zrušit všeobecné křížování, srov. čl. II § 37 odst. 2 a 3 ZSŠ).

¹¹ Dle Kotásek, J.: in Kotásek, J., Pokorná, J., Raban, P.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 3. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 462.

¹² Lze použít i jinou doložkou obdobného významu.

¹³ Srov. čl. II § 40 ZSŠ. Protest se obvykle nahrazuje právě výše uvedeným jednoduchým potvrzením šekovníka o tom, že šek nebyl honorován (potvrzení musí kromě identifikace šekovníka a jeho podpisu obsahovat také údaj o dni prezentace šeku a dále datum potvrzení). Další možná náhrada

Šekovými dlužníky jsou: výstavce (čl. II § 12 ZSŠ), indosanti u šeku s formou na řad (čl. II § 18 ZSŠ), „indosanti“ u šeků na majitele (čl. II § 20 ZSŠ) a konečně šekoví rukojmí (čl. II § 25 ZSŠ).

Postižní práva majitele šeku vůči těmto dlužníkům jsou upravena v čl. II § 45 (postih v prvním stupni) a v čl. II § 46 ZSŠ (postih v dalších stupních, tzv. rembursní postih).

V rámci prvního postihu může majitel žádat 1) šekový nominál, 2) šestiprocentní úroky ode dne předložení, 3) náklady protestu, příp. náklady náhradního zjištění, že šek nebyl honorován, náklady notifikace, příp. jiné náklady, a 4) šekovou odměnu ve výši jedné třetiny procenta šekového peníze, pokud nebyl dohodnut nižší paušál. K rembursnímu postihu viz čl. II § 46 ZSŠ.

Regresní nároky majitele proti výstavci a dalším osobám zavázaným ze šeku se promlčují v relativně krátké lhůtě šesti měsíců od uplynutí lhůty k předložení.

II. Cestovní šeky

Cestovní šek je upraven v § 720 n. ObchZ. Opravňuje osobu v něm uvedenou nebo jeho předkladatele k inkasu určené částky při jejich předložení k výplatě, a to dle podmínek stanovených výstavcem šeků. Cestovní šek je speciální a samostatný papír, který lze vydat výhradně v listinné podobě.

Specifičnost cestovního šeku podtrhuje i fakt, že je upraven v obchodním zákoníku (v ust. § 720 – 724 ObchZ) a předpisy upravující směnky a šeky¹⁴ se podle § 724 ObchZ na cestovní šeky nepoužijí. Aplikace zákona směnečného a šekové je tedy výslovně vyloučena.

Konstrukce cestovního šeku dosti připomíná směnku. Z náležitostí cestovního šeku předepsaných obchodním zákoníkem jsou patrné dvě možnosti pojetí cestovního šeku, které charakterově odpovídají členění na směnku cizí a vlastní. Cestovní šek může být předně formulován jako příkaz výstavce k vyplacení určité částky s tím, že výstavce je povinen zajistit proplacení cestovního šeku. Tím se bude blížit směnce cizí. Jeho základem ovšem může být i platební slib výstavce, kdy musí sám výstavce cestovní šek proplatit. To by je naopak řadilo spíše ke směnce vlastní.

protestu (tj. předložení odúčtovně) zatím u nás nepřichází v úvahu (odúčtovna doposud nebyla zřízena).

¹⁴ Zákon směnečný a šekový, č. 191/1950Sb. ve znění zák. č. 29/2000Sb.

Hospodářský význam cestovních šeků¹⁵

Cestovní šeky přejaly funkce, které kdysi dávno plnily směnky a později cestovní akreditivy. Slouží jako nástroje k získání hotovosti, zejména při cestách do zahraničí. Protože je přijímá řada maloobchodů, lze je také použít přímo k placení. Z uvedených důvodů obsahují cestovní šeky řadu ochranných prvků, které mají předejít zfalšování. Jako dočasná náhražka hotových peněz limitují cestovní šeky rizika, jimž se vystavuje ten, kdo převáží větší částky v hotovosti.

Z uvedených důvodů se cestovní šeky nadále těší oblibě u osob cestujících do zahraničí, a to i přes rozšíření „konkurenčních“ nástrojů, zejména platebních nebo kreditních karet. Ve světě jsou emitenty cestovního šeku obvykle banky nebo specializované finanční instituce. Obchodní zákoník ovšem nijak neomezuje okruh subjektů, které by mohly cestovní šek vydat. Teoreticky jimi mohou být i nepodnikatelé, byť by to bylo v praxi velmi neobvyklé.

Emise a proplácení cestovního šeku

Cestovní šek musí obsahovat označení, že jde o cestovní šek, příkaz nebo slib vyplatit určitou částku oprávněné osobě, označení výstavce, jeho podpis nebo dostatečnou náhradu podpisu.

Jak jsme uvedli u směnek a šeků, musí označení, že jde o směnku nebo šek, představovat integrální součást textu tím, že bude pojato „do vlastního textu listiny“. U cestovní šeku je právní úprava méně rigidní. Pokud bude cestovní šek pouze nadepsán slovy „cestovní šek“, zcela to postačuje a není nutné zahrnout tuto klauzuli ještě do vlastního textu.

Další náležitostí je potom buď příkaz nebo slib vyplatit určitou částku oprávněné osobě. Pokud byla výstavcem zvolena první varianta (tj. příkaz zaplatit), musí cestovní šek obsahovat i označení osoby, která je adresátem tohoto příkazu (srov. § 722 odst. 2 ObchZ).

Cestovní šek nemusí obsahovat údaj o oprávněné osobě. Stanoví tak ust. § 722 odst. 3 ObchZ, které ovšem současně určuje, že proplácení cestovního šeku může potom požadovat i jen ten, kdo jej předloží. Tím se poněkud modifikuje definice cestovního šeku podaná v § 720

¹⁵ Dle Kotásek, J.: in Kotásek, J., Pokorná, J., Raban, P.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 3. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 466.

ObchZ, dle kterého má být v listině uvedena oprávněná osoba. Co se týče formy (srov. § 3 CenP) tohoto cenného papíru, můžeme proto konstatovat, že cestovní šek lze podle naší úpravy vydat ve formě cenného papíru na jméno i na doručitele¹⁶.

Posledními náležitostmi cestovního šeku jsou označení výstavce (k čemuž je nutné v listině uvést podle okolností buď firmu, název nebo jméno vystavujícího subjektu) a jeho podpis.

Cestovní šek je splatný podobně jako šek při předložení. Lhůta k prezentaci ovšem není většinou omezována, příp. není tak rychlá, jako v případě běžného šeku. Osoba proplácející cestovní šek může průkaz totožnosti předkladatele a jeho podpis (tzv. kontrolní podpis) na cestovním šeku. Podle § 723 ObchZ nutno proplacení cestovního šeku na něm potvrdit podpisem oprávněného.

¹⁶ Bude-li u cestovního šeku na doručitele proplácející osoba žádat kontrolní podpis (blíže k tomu následující oddíl), nemůže být totožnost podpisů (prvního při převzetí a druhého kontrolního) zajištěna jinak, než prostě tím, že listinu předloží a podepíše ten, kdo ji také jako první nabyvatel získal. Podmínky emitentů tak mohou fakticky vyloučit, aby se s cestovním šekem zacházelo jako s cenným papírem na doručitele.